מהי "שמחת בית השואבה" ומדוע נקראה כך?

הקדמה

בחג הסוכות היו שמחים בבית המקדש ב"שמחת בית השואבה", שעליה אמרו חז"ל: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו" (סוכה פ"ה מ"א, נא ע"א)! יש להבין: מה טעם השמחה המיוחדת שהיתה ב"שמחת בית השואבה"?

חלק א: שיטת רש"י

ראשית יש להבין: מה משמעות הביטוי "שמחת בית השואבה".

כתב רש"י (מב ע"ב): "שמחת בית השואבה היו שמחים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים".

א. שאלות על דברי רש"י

1. השאלות הראשוניות

יש לשאול על דברי רש"י שלפיהם היתה המשנה צריכה לקרוא לשמחה: "שמחת **השאיבה**", ולא "שמחת **השואבה**"! ובודאי לא "שמחת **בית השואבה**"!

עוד יש לשאול: מדוע נקראת השמחה על שם השאיבה? והרי המצוה איננה **שאיבת המים**, אלא **ניסוך המים** על גבי המזבח, כמו שכתב רש"י: "בית השואבה – כל שמחה זו **אינה אלא בשביל ניסוך המים**" (סוכה נ ע"א), ואם כן השמחה היתה צריכה להקרא: "שמחת **הניסוך**"!

יש לציין שגם אם השמחה היתה נקראת "שמחת הניסוך", עדיין היה מקום לשאול: מה טעם השמחה המיוחדת בניסוך? שמחה שלא מצאנו דוגמתה בשום מצוה אחרת, כמו שאמרו חז"ל: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו" (שם נא ע"א)!

2. זמן השמחה והשאלה העולה ממנו

סוגיית שמחת בית השואבה מופיעה במסכת סוכה (פ"ה משניות א-ד), ושם (במ"ב) כתוב שהשמחה התחילה במוצאי יו"ט הראשון של החג ונמשכה כל הלילה עד קריאת הגבר (מ"ד), ואז תקעו והריעו ותקעו מספר פעמים, ויצאו מהמקדש למעין השילוח לשאוב את המים.

כמו כן בתיאור מצות ניסוך המים כתוב (בפ"ד מ"ט) שכאשר חזרו מהשילוח ונכנסו לעזרה, שוב תקעו והריעו ותקעו, ואחר כך ניסכו, ובשעת הניסוך גם כן תקעו[1].

עולה מכל זה שעל **שעת השאיבה לא נאמר ששמחו!** כל מה שנאמר הוא על השמחה העצומה שהיתה במשך כל הלילה, **עד ההליכה לשאיבת המים, וכן בחזרתם לעזרה מהשאיבה** לפני ניסוך המים, **וכן בשעת הניסוך!**

אמנם על הגמרא (מח ע"ב) ששאלה: "מנא הני מילי?" וענתה: "אמר רב עינא: דאמר קרא: 'ושאבתם מים בששון'" (ישעיהו יב, ג) באר רש"י: "מנא הני מילי – **דתוקעין ומריעין בשאיבת המים** של ניסוך". משמע מדבריו שתוקעין ומריעין בשעת שאיבת המים של הניסוך, וכן כתב במשנה (בדף מח ע"א) על המילים "תקעו והריעו ותקעו": "משום שמחה, דכתיב: 'ושאבתם מים בששון'". משמע מדבריו שתקעו בשעת השאיבה. אבל קשה שהרי המשנה, שעליה כתבו הגמרא ורש"י את הדברים הנ"ל, אמרה שתקעו והריעו ותקעו **כשהגיעו לשער המים**, שהוא אחד משערי העזרה, שנקרא כן על שם שבו היו מכניסים את המים לצורך ניסוכם על גבי המזבח (רש"י), אך היא לא אמרה שתקעו בשעת השאיבה!

אכן כבר הקשה ה"ערוך לנר" (מח ע"ב תוס' ד"ה "מנא הני מילי"): "...לפירוש רש"י למה תקעו כשהגיעו לשער המים? היה להם לתקוע **בשעת השאיבה, אצל השילוח**, כיון דכתיב: '**ושאבתם מים בששון**'!"

נשאלו אם כן ארבע שאלות:

1. מדוע נקראת השמחה "שמחת **בית השואבה**" ולא "שמחת **השאיבה**" – מהו "בית" ומהי "שואבה"?

2. מדוע לא נקראת השמחה על שם **הניסוך** שהוא המצוה, אלא על שם **השאיבה**, שהיא רק הכשר מצוה?

3. הרי השמחה לא היתה בשעת השאיבה, אלא **לפני** שיצאו לשאוב, וכן **אחר כך**, בחזרה מהשאיבה, וכן בשעת הניסוך, ואם כל השמחה היא על השאיבה והניסוך, מדוע לא היתה השמחה **בשעת השאיבה**?

4. מה טעם השמחה המיוחדת במצוה זו[2]?

---

[1] עיין רש"י סוכה נג ע"ב ד"ה "תשע לתמיד של שחר", ורש"י שם נד ע"א ד"ה "הכי גרסינן", ו"ערוך לנר" שם ורמב"ם פ"ז מהל' כלי המקדש ה"ו וכן בהל' תמידין ומוספין פ"ו ה"ז ופ"י ה"ו ו"בכורי יעקב" סימן תר"ס סק"א. ועיין גם ב"מחזור המקדש לחג הסוכות" עמ' 85.

[2] ב"מחזור המקדש לחג הסוכות" עמ' 9 כתבו (ביחס לציור בעמ' 8): "בתום שמחת בית השואבה בחצרות המקדש בלילה, היו המשתתפים במעמד יורדים ברוב עם ברחובות ירושלים התחתית – עיר דוד – אל בריכת השילוח, שם שאבו מים ממי המעין לניסוך המים על גבי המזבח. הדבר היה נעשה

א. מדוע נקראה השמחה "שמחת <u>בית השואבה</u>"?

על השאלה הראשונה - מדוע השמחה אינה נקראת "שמחת השאיבה", אלא "שמחת בית השואבה" מהו "בית" ומהי "שואבה" - כתב ה"מלאכת שלמה" על המשניות (סוכה פ"ה מ"א) בשם הר"מ דילונזאני: "השואבה היא כנסת ישראל". נראה שהמלה "שואבה" היא על משקל המלה "נוטרה" שבפסוק "שָׂמַנִי נֹטֵרָה את הכרמים" (שיר השירים א, ו), שפירושו נוטרת, שומרת. וכן על משקל המלה "שופטה" שבפסוק "ודבורה אשה נביאה... היא שופטה את ישראל" (ופטים ד, ד) שפירושו שופטת. אם כן השמחה היא של כנסת ישראל, ששואבת מים על מנת לנסך אותם.

ומדוע נקראת השמחה בשם "שמחת **בית** השואבה"? נראה ששם זה בא להדגיש שהשמחה היתה **בבית המקדש**, שהוא הבית של כנסת ישראל, ששואבת את המים על מנת לנסכם, ולא במקום השאיבה בשילוח, כמו שהתבאר לעיל.

ב. מדוע השמחה לא היתה בשעת השאיבה?

בהמשך למהלך זה כתב בספר "לב רחב"[3] על השאלה השלישית שהשמחה לא היתה בשעת השאיבה, כיון שהניחו את כל הרגשת השמחה עד שהגיעו למקדש[4].

בהאיר היום בשירה ובשמחה, ככתוב: 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה' (ישעיה יב, ג). מפשט המשנה בסוכה (ה, ה) נראה שהיו תוקעים שלש תקיעות גם בשילוח, וכלשון המשנה שם: 'ושלש [תקיעות] למילוי המים [בשילוח]', וכך נראית שיטת הרמב"ם (כלי המקדש ז, ו) שתקעו למילוי המים בשילוח. (זאת שלא כדעת הפרשנים האומרים שמילוי המים שבמשנה עניינו התקיעה לפני שער המים)".

יש לציין שברמב"ם בהלכות כלי המקדש כתוב רק: "וכן תוקעין שלש למילוי המים שמנסכין בחג", ולא מוזכר שהיה זה בשילוח, ואדרבא משמע שכל התקיעות היו במקדש, כמו שאמרה המשנה בתחילתה: "אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות **במקדש**", ואח"כ הוסיפה המשנה ומנתה תקיעות נוספות ומשמע שכולן היו במקדש! וכן מפורש ברמב"ם שם (ה"ה): "אין פוחתין **במקדש** מעשרים ואחת תקיעה". כמו כן בהלכות תמידין ומוספין פ"י ה"ז כתב הרמב"ם במפורש שתקעו בשער המים (כדעת הפרשנים האומרים שמילוי המים שבמשנה עניינו התקיעה לפני שער המים)!

[3] על מסכת סוכה מח ע"ב ד"ה "מנה"מ" (לרב רחמים בוכריס, ירושלים תשמ"ו).

[4] ועיין עוד ב"חדושי בתרא על המסביר בסוכה" שהמסביר שאל: מדוע שאבו בכלי שרת! והרי אין כלי שרת מקדשים אלא במקדש! ותרץ שכיון שכתוב "ושאבתם מים בששון" למדו שהשאיבה היא חלק מהמצוה. אמנם אף על פי כן, כיון שהמים לא התקדשו בשעת השאיבה, שכן היה זה מחוץ למקדש, לכן לא תקעו אז, אלא רק ברגע שנכנסו לעזרה, שאז התקדשו המים. על פי זה ניתן לומר שמצות השאיבה לא נגמרה עד הבאת המים למקדש.

ג. מדוע נקראה השמחה על שם השאיבה?

על השאלה השניה מדוע ייחסו את השמחה לשאיבה ולא לניסוך, ניתן לכאורה לענות שלמדו זאת מהפסוק "**ושאבתם מים בששון**". אבל יש להעיר שפסוק זה הוא רק **רמז** לשמחת בית השואבה, אך הוא אינו מצוה שצריך לשמוח בשעת השאיבה, אלא הוא מתאר את הגאולה, שנשאב בששון את הישועה כמו השואב מים ממעין[5]. אם כן מדוע יוחסה השמחה לשאיבה ולא לניסוך?

1. הסבר הרב צבי יהודה

שאלה זו שאל הרב צבי יהודה[6]: "יש להתבונן: למה קראו את השמחה על שם השאיבה, שאיננה רק מכשיר לעצם המצוה, שהיא הניסוך?".

וענה עליה: "הנה עיקר החיות בא מהתבואה והפירות, שבהם הכוחות המזינים. והמים אינם מזינים כלל (ברכות לה ע"ב), אלא שמבלעדם אי אפשר לקבל את ההזנה של התבואה והפירות. מפני שהגוף איננו מעבד ומעכל את הדברים הגושיים שיתהפכו לכוחות מניעים בדם האדם, רק בכוח הנוזל, המרכך והממיס את אלו הגושים, שיוכלו להבלע בתוך עורקי הדם והאברים, וזה בא מפעולת המים. יוצא, שהמים, אף שמעצמם אינם מזינים, אבל מבלעדם אי אפשר היה לכל תזונה, רק בם ועל ידם מקבל הגוף את הזנתו[7].

עיקר זה שבמים אף שהם אינם, רק עוזרים ומכשירים לגושי ההזנה, סוף סוף הינם העיקריים בכל תכונת החיים, היא הנותנת את ערך גדלות מצות הניסוך של המים בחג, לומר שהמכשיר הוא ערך מכריע בכל הדבר ושלמותו. זהו גם כן מה שהדגישו את השמחה על השאיבה, אף שאיננה רק מכשיר לעצם מצות הניסוך, לומר שהמכשיר יש לו ערך מכריע כעצם העניין"[8].

---

[5] רד"ק ומצ"ד שם בישעיהו יב, ג, ועיין שם גם בתרגום יונתן וברש"י.

[6] ב"מאורות הראי"ה ירח האיתנים" עמוד שטו [ואף על פי שרוב הדברים בספר הם מהראי"ה קוק, מאמר זה הוא מהרב צבי יהודה, כמו שכתוב שם בסיומו: "חול המועד סוכות תרצ"ו", וכידוע שהראי"ה נפטר בג' באלול תרצ"ה. נוסף על כך בתוך המאמר מופיע הביטוי "הריני כפרת משכבו" שאומר הבן על אביו שנפטר בתוך שנת האבל (קדושין לא ע"ב)].

[7] א. הוסיף שם הרב צבי יהודה בסוגריים: "זהו מה שאמרו חז"ל (על פי חגיגה יד ע"א) 'משען לחם' - אלו ההלכות, 'משען מים' - אלו ההגדות. מפני שבעצם יסוד התורה מונח בהלכות, וזהו הכח המחיה, אבל האגדה מנעימה את התורה, שלולא היא לא יכולנו לחיות בתורה, משום שיבשות ההלכה היתה לוחצת עלינו ומעיקה בנו בלי שתבלע בנפשותינו, להנעים את חיינו המרוממים".

ב. עיין גם בספר "בית אלקים" למבי"ט שער היסודות פרק ל"ז, שכתב כעין זה, בלי קשר למצות ניסוך המים, אלא בקשר למן ולבאר במדבר.

[8] עיין גם ב"מועדי הראי"ה" עמ' קי, ב"עטורי כהנים - המקדש והנבואה" עמ' 82, ב"ענבי פתחיה" עמ' 107, וב"מאורות נריה - אלול ותשרי" עמ' 166, שם הובא יסוד זה של הרב צבי יהודה בקיצור בדברי הרב זצ"ל.

לפי הסבר הרב צבי יהודה דווקא מפני שעניין המים הוא הכשר להזנת הגוף, לכן במצוה שמתקיימת בהם, השמחה מתיחסת להכשר המצוה, ולא למצוה עצמה.

2. הסבר "יצפנני בסכה"

גם בספר "יצפנני בסכה"[9] (מאמר כ') שאל: "הלא השאיבה אינה אלא הכשר לניסוך המים שהוא העיקר, ואם כן לשמחה מה זו עושה לשמוח באמצעי ולא בתכלית?"

וענה: "זה לשון המקרא בפרשת עקב (יא, יא-יז): 'והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות, למטר השמים תשתה מים. ארץ אשר ד' אלקיך דרש אתה, תמיד עיני ד' אלקיך בה, מֵרֵשית השנה ועד אחרית שנה. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו'. השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם וגו' וחרה אף ד' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר' וגו'. למדנו שהמטר, שהוא אחד מן המפתחות שלא נמסרו לשליח (תענית ב ע"א), כלומר: למהלך הטבעי, הוא המודד אם נתקיים בנו 'שמע תשמעו אל מצותי', או חס וחלילה 'יפתה לבבכם וסרתם' וגו'. אפשר שזוהי הסיבה ששאיבת מי המעין שנתמלא מגשמי שנה שעברה נעשית בשמחה. השמחה היא שנתקיים בנו 'ונתתי מטר ארצכם בעתו' מכח 'אם שמע תשמעו אל מצותי'. לפיכך מתייחסת השמחה אל שאיבת המים, שמכח גשמי השנה שעברה, ולא אל ניסוך המים, שהוא תכסיס לגשמי השנה הבאה[10]".

לפי דבריו השמחה מתיחסת לשאיבה ולא לניסוך מפני שהשאיבה מבטאת את **השמחה** על גשמי השנה שעברה, שמבטאים את העובדה ששמענו למצוות ד', שעל כך יש **לשמוח**, בעוד שהניסוך עניינו הוא **הבקשה** על גשמי השנה הבאה.

יש לשאול על מה דברי "יצפנני בסכה": הרי, כידוע, בזמן אחאב ירד גשם רב, עד שאליהו גזר שהוא לא ירד (מלכים א יז, א ומפרשים שם), ואם כן ירידת הגשם אינה מלמדת בהכרח שעשינו את רצון ד'!

וכמו שהסביר הרד"ק שם כיצד יתכן שלא התקיימה התוכחה "ועצר את השמים ולא יהיה מטר": "והא-ל ארך אפים האריך אפו לו, כאשר האריך לאשר לפניו"[11].

---

[9] לרב יצחק פינחס גולדוסר, בני ברק, תשנ"ט.

[10] ראש השנה טז ע"א ומובא לקמן.

[11] ועיין עוד באלשיך הקדוש ובמלבי"ם שם, וב"העמק דבר" בראשית כז, א, ובמאמרי "בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה" בספרי "הדר הנביאים" מלכים א פרק ט"ז.

3. הסבר על פי ״יצפנני בסכה״

נראה להסביר על פי מה שכתב בספר ״יצפנני בסכה״, אבל בצורה יותר פשוטה, שאנו שמחים ומודים לד׳ שנתן לנו את המים מצד התועלת העצומה שיש בהם, שהם מביאים חיים לעולם, ולא מצד שהם מגלים שאנו הולכים בדרך ד׳.

לפי דברינו השמחה מתיחסת לשאיבה ולא לניסוך, מפני שהשאיבה מבטאת יותר את **התודה** על גשמי השנה שעברה, שעל כך יש **לשמוח,** בעוד שהניסוך עניינו הוא **הבקשה** על גשמי השנה הבאה.

ד. מדוע היתה שמחה מיוחדת כל כך על שאיבת המים וניסוכם?

1. הסבר המהרש״א

על השאלה מדוע היתה שמחה מיוחדת כל כך על שאיבת המים וניסוכם כתב המהרש״א[12]: ״דאמרינן בראש השנה (טז ע״א): ׳נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה׳... ולכך היה גודל שמחה במצוה זו, דאי אפשר לעולם בלא מים, וכל העולם תולין[13] בברכת המים שיהיו השנים כתקונן״.

יש להעיר על דבריו שלכאורה יותר מתאים היה שיקיימו מצוה זו **בדמע ובתחנונים,** כדוגמת מה שאנו עושים כיום בתפילת הגשם וכן בהושענא רבא, **ולא בשמחה עצומה!**

אולי יש לומר שכיום, שאין בית המקדש קיים ואין אנו מקיימים את מצות ניסוך המים, אנו מבקשים בתחנונים, מה שאין כן בזמן שבית המקדש היה קיים, וקיימו את מצות ניסוך המים, היו בטוחים שהגשמים יתברכו, ולכן שמחו.

2. הסבר הרב הירש

הסבר אחר כתב הרש״ר הירש בפירושו לתורה (במדבר כט, יט): ״על שבעת הימים של חג הסוכות נאמר מפי ד׳: ׳ושמחתם לפני ד׳ אלקיכם שבעת ימים׳ (ויקרא כג, מ), והאומה שנאספה למעגל של חג מסביב לד׳ ומקדשו שמחה שמחה יתירה בעזרות של המקדש. אולם כל השמחה הזאת התרכזה מסביב לשאיבת המים לצורך ניסוך המים, ועל שם זה היא קרויה ׳שמחת בית השואבה׳. ואופייני הדבר שאותה שמחה יהודית בהתפעלותה העליונה היתה קשורה דווקא לניסוך המים. אין השמחה שורה על האדם אם הוא זוכר רק את החסד שד׳ גמל לו

---

[12] חדושי אגדות סוכה נ ע״ב סוף ד״ה ״דכתיב״.

[13] נראה לי שצריך להיות: ״תלוייין״.

בהזדמנויות מיוחדות, אלא רק **ההכרה שכל טיפת מים היא שליחה של חסד ד'** ויש בה כדי לרומם אותנו לשמחת התפעלות של קירבת ד', רק הכרה זו **משפיעה שובע שמחות על כל נשימה ונשימה של חיינו**".

3. הסבר הרב צבי יהודה

הסבר אחר כתב הרב צבי יהודה[14]: "מצוה מיוחדת בסוכות לנסך מים על המזבח. חז"ל במסכת סוכה מפליגים בפאר ובשמחה שהיתה עם קיום מצוה זו. קראו לשמחה 'שמחת בית השואבה' ואמרו: 'מי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו'. ההפלגה בדבר זה היתה **כדי להוציא מלבן של צדוקים**, שלא הודו במצוה זו (סוכה מח ע"ב), שהינה רק רמוזה בתורה במלים 'ונסכיהם', 'ונסכיה', 'כמשפטם'[15], ועיקרה הינה בקבלה בתורה שבעל פה (שם). וכדי לחזק את עניין הקבלה הפליגו במצוה זו, וקבעו לקיים אותה בריבוי שמחה"[16].

4. הסבר אחי הרב יגאל

עוד הוסיף אחי, הרב יגאל שליט"א, שבמצוה זו בא לידי ביטוי גודל חביבות עם ישראל בעיני הקב"ה, שהקב"ה מצוה אותנו להביא בסך הכל מי מעין, שלא טרחנו בהם כלל, שלא כמו שאר הדברים העולים על המזבח, הן מהחי והן מהצומח, שצריכים אנו לטרוח בגידולם, והקב"ה מבטיח לנו שעל ידי ניסוך מי מעין פשוטים על גבי המזבח נזכה לשפע של גשמי ברכה, ועל כך השמחה הגדולה.

5. הסבר נוסף

אולי ניתן לבאר את גודל השמחה בדרך נוספת, על פי מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה ד, ו) שביום השני לא נאמר "כי טוב", מפני שבו נבראה המחלוקת – ההפרדה בין המים העליונים לתחתונים. ואמרו המפרשים[17] שכל דבר שנזכר בתורה בפעם הראשונה הוא השורש של אותו הדבר. אם כן שורש המחלוקת בעולם הוא הפרדת המים. חז"ל אמרו במדרש שכאשר הפריד ד' ביום השני בין המים התחתונים לעליונים בכו המים התחתונים שהם מתרחקים מד', וד' כרת להם

---

[14] ב"מאורות הראי"ה ירח האיתנים" עמודים שיד-שטו ועיין בהערה 6.

[15] תענית ב ע"ב, ועיין במאמר "מצוות ניסוך המים – רק יומיים?!".

[16] עיין גם בספר "חגים ומועדים" לרב מימון עמוד סא, ובספר "לב רחב" הנ"ל, שכתבו כעין זה. ועיין בירושלמי המובא לקמן שהתקיעה בשער המים היתה כדי לעשות פומבי לדבר מפני הצדוקים, והסבר זה מרחיב את דבריו.

[17] ר' צדוק הכהן מלובלין "ישראל קדושים" פיסקא ז עמוד 66.

ברית שהם יזכו לעלות על המזבח בניסוך המים בחג הסוכות[18]. עולה אם כן שתיקון שורש המחלוקת הוא ניסוך המים, ולכן בעת שמתקנים את שורש המחלוקת שגורמת לצער ועצבות, שהם היפך השמחה, ישנה שמחה מיוחדת[19].

חלק ב: שיטת הרמב"ם

בניגוד לרש"י, שכתב ששמחת בית השואבה היתה משום שאיבת המים כדי לנסכם על המזבח, הרמב"ם בסוף הלכות לולב, בדברו על השמחה שהיתה במקדש בחג הסוכות לא הזכיר כלל את ניסוך המים ושאיבתם! גם בהלכות תמידין ומוספין (פ"י הלכות ו-י), בדברו על מצות ניסוך המים לא הזכיר כלל את השמחה! ולא עוד אלא שמלשונו בסוף הלכות לולב מוכח לכאורה **שהשמחה איננה קשורה כלל לניסוך המים**!

כך כתב הרמב"ם (בפ"ח הי"ב): "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה[20], שנאמר: 'ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים'". פסוק זה נאמר בפרשת אמור, בהמשך למצוה "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", ואם כן נראה מדבריו שאין השמחה קשורה כלל לניסוך המים[21]!

א. קושיה על הרמב"ם מסוגית הגמרא בדף מח

לכאורה דברי הרמב"ם קשים, שהרי ראינו בגמרא (בדף מח ע"ב) שהשמחה קשורה לניסוך המים, שכן הגמרא שם שאלה: "מנא הני מילי?" ותרצה: "אמר רב

---

[18] הובא בקצור ברש"י בויקרא ב, יג ובהרחבה ברבנו בחיי שם, ועיין שם במקורות הרב חד"ש, ועיין במאמר "מצוות ניסוך המים – רק יומיים?!" בחלק ב פ"ג סעיף 1.

[19] עיין עוד בספר התודעה (עמ' קד-קו במהדורת "יד אליהו כי טוב" ירושלים תשכ"ג) שהאריך לבאר שזו שמחה על דביקות בשורש.

[20] בדפוסים הרגילים כתוב: "היתה במקדש **יום** שמחה יתירה", והדברים אינם מובנים, שהרי הרמב"ם שם המשיך: "שנאמר: 'ושמחתם לפני ד' אלקיכם **שבעת ימים**'"! וגם בהמשך דבריו כתב שהשמחה נהגה בכל ימי חול המועד. ועוד שאם הגירסא "יום" נכונה היה צריך להיות כתוב: "**היה** במקדש יום שמחה יתירה", שהרי "יום" הוא לשון זכר! ואכן ברמב"ם במהדורות המדויקות [מהדורת הרב פרנקל, מהדורת הרב קאפח (ועי"ש בהערה כב) ומהדורת מוסדות "אור וישועה" חיפה, אלול תשס"ה] כתוב כמצוטט למעלה, וכן הוא ב"קרית ספר", וכן ציטט היעב"ץ בסידור "בית יעקב" (הנ"ל בהערה 6) עמוד 355 אות ד.

[21] עיין בקונטרס הגרי"ז על סוכה נ ע"ב (עמוד 68), ובגרי"פ פערלא על ספר המצוות לרס"ג ח"ג במלואים סימן ה (דף רלג עמודים א,ב,ג), ובספר "עמק ברכה" לרב אריה פומרנצ'יק בפרק "שמחת בית השואבה" סימן א, וב"אוצר מפרשי התלמוד" לסוכה נ ע"א במשנה בראש פרק ה ובהערות 4-10.

עינא: דאמר קרא: 'ושאבתם מים בששון'", ובאר רש"י: "מנא הני מילי – דתוקעין ומריעין בשאיבת המים של נסוך".

ב. קושיה על הרמב"ם מסוגית הגמרא בדף נ

עוד יש להקשות על הרמב"ם גם מהסוגיא בדף נ ע"ב. הגמרא שם דנה בשם המאורע ואומרת:

"איתמר: רב יהודה ורב עינא – חד תני: 'שואבה' וחד תני: 'חשובה'. מאן דתני 'שואבה' לא משתבש, ומאן דתני 'חשובה' לא משתבש. **מאן דתני 'שואבה' לא משתבש, דכתיב: 'ושאבתם מים בששון'**, ומאן דתני 'חשובה' לא משתבש, דאמר רב נחמן: מצוה חשובה היא ובאה משאת ימי בראשית"[22]. מוכח משם שהשמחה היא על שאיבת המים לניסוך!

ג. תירוץ על הקושיה מסוגית הגמרא בדף מח

נראה לתרץ את דברי הרמב"ם על פי מה שכתבו התוספות שם (מח ע"ב ד"ה "מנא הני מילי") ששאלת הגמרא "מנא הני מילי" אינה מתייחסת לדברי המשנה שתקעו כשהגיעו לשער המים, אלא לדברי המשנה שממלאים ממעיין השילוח, ועל כך שאלו: "מנא הני מילי **דמי השילוח בעי**? ומפרש מדכתיב **'ממעיני הישועה'**" – שהשילוח הוא המקום שבו משחו את שלמה למלך (מלכים א א, לג ורש"י שם), ומלכות בית דוד כולה נקראה "מי השלוח" (ישעיהו ח, ו ורש"י שם), והיא הישועה שעליה אנו מתפללים בברכת הישועה[23].

נראה להוסיף שהרמב"ם ביאר את התקיעות בהבאת המים לעזרה דרך שער המים בצורה אחרת מרש"י, וזאת על פי הירושלמי (סוכה פ"ד ה"ו): "א"ר יוסי בן חנינא: כדי לעשות פומבי לדבר". והסביר ה"פני משה": "לפיכך היו תוקעין ומריעין כשהגיעו לשער המים לעשות פומבי ופרסום לדבר, וזה **מפני הצדוקים שאינם מודים בניסוך המים.** ודוגמא שאמרו בפ"י דמנחות גבי קצירת העומר

---

[22] הסביר רש"י: "משאת ימי בראשית – דאמרן לעיל (מט ע"א): 'שיתין נבראו משאת ימי בראשית לקבל הנסכים'". ועיין שם בהערת המהרש"א שכל השנה היו מנסכים יין. ועיין בתירוץ ה"שפת אמת" שהכוונה למה שהבטיח הקב"ה למים ביום השני לבריאת העולם שהם יעלו על המזבח בניסוך המים (כמו שהובא לעיל, בסוף פרק ב). ועיין בספורנו בפרשת שלח לך (טו, ג-ד) שלפני חטא המרגלים לא היו אמורים להקריב נסכים בנוסף לזבחים, ואולי ניתן לומר לשיטתו שניסוך המים היה אמור להיות גם לפני חטא המרגלים. ועיין גם בדברי הנצי"ב ב"מרומי שדה" שם, ולענ"ד הם אינם מרווחים.

[23] עיין גם בתוספות רבנו פרץ כאן, הובאו דבריו ב"אוצר מפרשי התלמוד" לסוכה מח ע"א הערה 5.

במוצאי יו"ט [ראשון של פסח], שהיה נקצר בעסק גדול מפני הביתוסין שאומרין אין קציר העומר במוצאי יו"ט"[24].

ד. תירוץ על הקושיה מסוגית הגמרא בדף נ

גם את הקושיה מדף נ ע"ב יש לתרץ על פי מה שכתבו התוספות שם: "חד תני שואבה – בירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) מפרש שמשם **שואבים רוח הקודש**, שהשכינה שורה מתוך שמחה, דכתיב: 'ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ד'' (מלכים ב' ג, טו), ומייתי עובדא דיונה בן אמיתי שהיה מעולי רגלים, ובשמחת בית השואבה שרתה עליו שכינה". והסביר ה"ערוך לנר": "'ושאבתם מים' הפרוש כמו שתרגם יונתן: 'ותקבלון אולפן חדת'". לפי זה הפסוק אינו מדבר על שאיבת המים, אלא על שאיבת רוח הקדש!

יש להוסיף שהמהרש"א ביאר את דברי התוספות: "כיון דעיקר המצוה היא ניסוך המים, ושאיבת מי שילוח צורך ניסוך הוא [כדקתני לעיל: 'ניסוך המים כיצד? ...היה ממלא מן השילוח' וכו'], למה נקרא מקום השמחה שבעזרה 'בית **השואבה**'? הוה ליה למקרי 'בית **הניסוך**'! וקאמר משום שעל ידי השמחה שהיתה שם על ידי ניסוך המים היו שואבין רוח הקדש".

לפי המהרש"א השאלה שנשאלה בתחילה, מדוע מתייחסת השמחה לשאיבה, והרי עיקר המצוה היא הניסוך, היא שגרמה לירושלמי לפרש שאין השאיבה מתייחסת לשאיבת המים, אלא לשאיבת רוח הקדש, והיא שגרמה לתוספות להביא את הירושלמי גם בהסבר הבבלי! ואמנם המהרש"א כתב שהשמחה כן קשורה למצות ניסוך המים, אך נראה שהרמב"ם לא יסכים להסבר זה.

הסבר אחר על התוספות כתב ה"ערוך לנר": "הא דהוצרכו [התוספות] להביא הירושלמי, יש לומר דאם שאיבת מים כפשוטו, יקשה: מה לשון 'בית'? דבשלמא למאן דאמר 'מצוה חשובה' שייך לשון 'בית חשובה', שפירושו הבית שנעשה בו מצוה חשובה שהוא הניסוך, או שנתיחד למצוה חשובה, דניסוך משמת ימי בראשית. אבל למאן דאמר 'שואבה' - מה לשון 'בית'? הא השאיבה היה בשילוח, מחוץ למקדש! לכן הביאו הירושלמי דלכך היה קרוי 'שואבה' שמשם שואבים רוח הקדש, ובזה שפיר תלי בבית – **שבבית המקדש** היו שואבים רוח הקודש. ו'שאבתם מים' הפרוש כמו שתרגם יונתן: 'ותקבלון אולפן חדת'"[25].

---

[24] עיין גם ב"ערוך לנר" מח ע"ב בד"ה "מנא הני מילי" ושם נ ע"ב בד"ה "וחד תני".

[25] ועיין ב"יד דוד" שכתב שלמ"ד "חשובה" ודאי לא גורסים "בית", עיין ב"אוצר מפרשי התלמוד" שם.

עולה אם כן שהמהרש"א וה"ערוך לנר" בארו כל אחד לפי דרכו שהירושלמי והתוספות התקשו בשאלות מדוע השמחה מתייחסת לשאיבת המים ולא לניסוכם, וכן מדוע היא מתייחסת לבית, ולכן כתבו הירושלמי והתוספות שלא כרש"י, אלא שהשאיבה היא שאיבת **רוח הקודש**, והיא מתייחסת לבית מפני שבזכות השמחה והבית זכו לרוח הקודש.

לפי זה עולה שהירושלמי לשיטתו, וגם התוספות (לולא דברי המהרש"א):

1. התקיעה איננה בגלל השמחה, אלא לעשות פומבי לדבר, כנגד הצדוקים.
2. הראיה שהביאה הגמרא בדף מח ע"ב מהפסוק "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" איננה לשמחת השאיבה, אלא למעיין השילוח.
3. הראיה שהביאה הגמרא בדף נ ע"ב מהפסוק "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" איננה לשמחת שאיבת המים, אלא לשאיבת רוח הקודש.

נראה שגם הרמב"ם למד כמו הירושלמי בכל שלושת הדברים הללו.

אולי ניתן להוסיף מקור רביעי: במשנה ד' בפ"ה (דף נא ע"ב) אמרו שבקריאת הגבר תקעו והריעו, ופירש רש"י: "תקעו והריעו – זה סימן לילך למלאות המים לניסוך מן השילוח". ואילו הרמב"ם בדברו על התקיעות שהיו במקדש כתב (בפ"ז מהלכות כלי המקדש ה"ו): "**וברגל** מוסיפין שלוש (תקיעות) לפתיחת שער התחתון, והוא שער עזרת נשים, ושלש לפתיחת שער העליון, והוא שער ניקנור". רואים שהרמב"ם כותב שדין זה נוהג בכל הרגלים, וממילא הוא אינו קשור לניסוך המים! (וכן כתב ה"ערוך לנר" שם בד"ה "ואנו").

לפי הרמב"ם עולה שלא קשה אף אחת מהשאלות שנשאלו לעיל:

1. מדוע נקראת השמחה על שם השאיבה ולא על שם הניסוך לא קשה, מפני שמדובר על שאיבת רוח הקודש, ולא על שאיבת המים.
2. מדוע נקראת השמחה "שמחת **בית השואבה**" כתב ה"ערוך לנר" שהבית נזכר מפני שרוח הקודש הושגה בזכות השמחה ובזכות הבית. וכבר הובאו דברי ה"מלאכת שלמה" ש"השואבה היא כנסת ישראל". אם כן השמחה היא של כנסת ישראל, ששואבת רוח הקודש בבית המקדש, בזכות המקדש והשמחה.
3. מדוע לא תקעו בשעת שאיבת המים לא קשה, שכן השמחה איננה על שאיבת המים, אלא על שאיבת רוח הקדש שהיתה בעזרה.
4. מדוע היתה שמחה מיוחדת לא קשה, שכן היא בגלל חג הסוכות, שנאמרו בו שלשה ציווים על השמחה[26].

---

[26] עיין עוד במאמר "שמחת בית השואבה" לרב אלתר הילביץ, בתוך ספרו "חקרי זמנים" ח"א עמודים רו-רכ, ובמאמר "שמחת בית השואבה" לרב מנחם סליי ב"תחומין" ב' עמודים 164-146.

סיכום

נחלקו רש״י והרמב״ם מהי הסיבה לשמחת בית השואבה:

לפי רש״י השמחה היא על שאיבת המים לצורך מצות ניסוך המים.

לפי הרמב״ם השמחה היא מדין שמחת חג הסוכות.

גם לפי רש״י השמחה לא היתה בשעת השאיבה, אלא במהלך הלילה שלפני השאיבה, וכן בחזרה מהשאיבה ובשעת הניסוך, מפני שהשמחה כולה היתה רק במקדש, ולא מחוצה לו.

השמחה יוחסה לשאיבה, אף על פי שהשאיבה היא רק הכשר מצוה, ולא לניסוך, אף על פי שהוא המצוה, מכמה טעמים:

1. מפני שעניין המים הוא הכשר להזנת הגוף, ולכן במצוה שמתקיימת במים השמחה מתיחסת להכשר המצוה ולא למצוה עצמה (הרב צבי יהודה).

2. מפני שהשאיבה מבטאת יותר את השמחה על גשמי השנה שעברה, שמראים שהלכנו בדרך ד׳, ואילו הניסוך עניינו הוא הבקשה על גשמי השנה הבאה (״יצפנני בסכה״).

3. מפני שהשאיבה מבטאת יותר את התודה על גשמי השנה שעברה, שעל כך יש לשמוח, ואילו הניסוך עניינו הוא הבקשה על גשמי השנה הבאה (על פי ״יצפנני בסכה״).

השמחה הגדולה שהיתה בעניין שאיבת המים וניסוכם נובעת מכמה טעמים:

1. מחשיבות המים, שכל חיי האדם תלויים בהם (מהרש״א).

2. מההבנה שצריך להודות לד׳ לא רק על החסדים שד׳ גומל עימנו בזמנים מיוחדים, אלא גם על כל טיפת מים שד׳ נותן לנו (רש״ר הירש).

3. כדי לעשות פרסום גדול למצוה זו, שהכופרים בתורה שבעל פה לא קיבלוה (הרב צבי יהודה).

4. מגודל אהבת ד׳ לעם ישראל שבזכות ניסוך מעט מי מעין שלא טרחנו בהם, זוכים אנו לשפע של גשמי ברכה (אחי שליט״א).

5. מכך שבמצוה זו יש תיקון לשורש המחלוקת והפירוד, וממילא היא מביאה לאחדות ושמחה.

יזכנו ד׳ לראות בקרוב בבנין בית המקדש ובקיום מצות שמחת בית השואבה.